

Alapjogi jogesetek – a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bírósága

MOHÁCSI MÁTÉ*

Among the cases heard recently by the European Court of Human Rights, arguably the most complex and most important one was the Lambert case concerning the withdrawal of life-sustaining treatments. Besides a comprehensive review of that case, this paper summarises a Hungarian decision concerning the execution of the Strasbourg Court's judgments, as well as cases concerning other countries, pertaining to the issues of forced labour, scrutiny of pre-trial detentions, service of judicial decisions, protection of witnesses' personal integrity and the right of appeal in criminal matters.

A strasbourgi Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: Bíróság) által az elmúlt időszakban elbírált ügyek közül a legjelentősebb kérdéseket talán az életfenntartó kezelések leállíthatóságával kapcsolatos *Lambert-ügy* feszegette, a jelen összefoglaló ezért ennek különös súlyt szentel. Ezenfelül magyar vonatkozásban ismertetünk egy, a strasbourgi ítéletek megfelelő hazai végrehajtását érintő határozatot, valamint további (más államokat érintő) ügyeket a kényszermunka tilalmával, a letartóztatások felülvizsgálatát érintő követelményekkel, a bírósági határozatok közlésével, a tanúk személyiségi jogainak védelmével és a fellebbezéshez való jog gyakorlati érvényesülésével összefüggésben.

Magyarország elleni ügyek

A Bíróság a 2015 áprilisa óta eltelt időben nem hozott kamarai (tehát hét bíróból álló testülettől származó) ítéletet Magyarországot érintő ügyben. Az ügyek érdemi megvizsgálását elutasító, a kérelmeket elfogadhatatlannak nyilvánító határozatok közül azonban kiemelés érdemel a következő – kivételes jelleggel, az ügyben felmerülő jogkérdés nem szokványos jellegére tekintettel a kamara által hozott – határozat.

Az Acta Humana 2015/1. számának strasbourgi esetjogot figyelő rovata foglalkozott a *Bochan (no. 2)* ügygel,¹ amelyben a Bíróság Nagykamarájának egy korábbi ítélet nem megfelelő végrehajtásával kapcsolatos panaszt kellett elbírálnia, és az ügy különleges körülményeire és az ukrán Legfelsőbb Bíróság súlyosan önkényes határozatára tekintettel meg is állapította az Emberi Jogok Európai Egyezménye (a továbbiakban: Egyezmény) 6. cikkének sérelmét.

* Az e tanulmányban közöltek kizárólag a tájékoztatást és a figyelemfelkeltést célozzák, nem tekinthetők hivatalos állásfoglalásnak vagy hivatalos közlésnek, és semmilyen formában nem kötik az Emberi Jogok Európai Bíróságát.

1 *Bochan v. Ukraine (no. 2)* [GC], no. 22251/08, 5 February 2015.

Hasonló kérdést vetett fel néhány hónappal később Magyarország vonatkozásában a *Rózsa-ügy*.² Ennek előzménye, hogy 2009. április 28-án a Bíróság a kérelmezők korábbi panasa kapcsán meghozott ítéletében³ kimondta: sértette az Egyezmény 6. cikkének (1) bekezdését, hogy a magyar hatóságok megtagadták a kérelmezőktől annak a lehetőségét, hogy cégük – állításuk szerint jogszerűtlen – felszámolása miatt bírósági jogkörben okozott kár megtérítése iránti keresettel éljenek (ennek eljárásjogi akadálya az volt, hogy a cég képviselőjére a felszámolás kezdetétől fogva csak a felszámoló volt jogosult). A Bíróság a 2009-es ítélet indokolásában megállapította: abban az esetben, ha egy magánszemélytől az Egyezményt sértő módon elvonták a bírósághoz fordulás jogát (mint ahogy az adott ügyben történt), az ügy – a panaszos kérésére történő – újrainvitása, felülvizsgálata elviekben megfelelő jogorvoslatot nyújthat az egyezményesértésre.

2009. augusztus 29-én a kérelmezők a Bíróság ítéletére hivatkozva perújítási kérelmet terjesztettek elő. Kérelmüket azonban a hazai bíróságok tárgyalás kitűzése nélkül, hivatalból elutasították, mivel a perújítással támadott ítélet jogerőre emelkedésétől számítva már több mint öt év eltelt. (Ez a határidő egyébiránt néhány nappal a strasbourgi bíróság ítéletének meghozatala előtt, 2009. április 13-án járt le.) A strasbourgi ítéletben található megállapításról a hazai bíróságok álláspontja az volt, hogy az pusztán nem kötelező jellegű iránymutatás; a per újratárgyalására irányuló kötelezettséget maga a rendelkező rész nem tartalmazott, pusztán igazságos elégtétel megfizetését írta elő, amely kötelezettségének a magyar kormány rendben eleget is tett.

A perújítási kérelem elutasításának 2011. januári jogerőre emelkedése után a kérelmezők újból Strasbourghoz fordultak, sérelmezve, hogy a hazai bíróságok nem szereztek érvényt a korábbi ítéletben foglalt előírásoknak.

A panaszosok konkrétan nem hivatkoztak egyetlen egyezményi előírás sérelmére sem, de tartalmilag egyrészt a korábbi ítélet végre nem hajtását, másrészt pedig a hazai bíróságoknak a perújítási kérelem kapcsán lefolytatott eljárását kifogásolták. A Bíróság ezért ebből a két szempontból vizsgálta meg a panaszt.

Az első szempontot illetően a fent említett *Bochan (no. 2)* ügyre hivatkozva rámutatott, hogy a korábbi ítélet nem megfelelő végrehajtását nincs hatásköre vizsgálni; ez ugyanis a Miniszteri Bizottság hatáskörébe tartozó kérdés, leszámítva természetesen azt az esetet, amikor maga a Miniszteri Bizottság kéri – az Egyezmény 46. cikkének (4) és (5) bekezdése alapján – a Bíróság állásfoglalását az ítélet végrehajtásának megfelelőségéről.

A Miniszteri Bizottság hatásköre azonban nem gátolja a Bíróságot az olyan kérelmek érdemi megvizsgálásában, amelyekben a kérelmezők – akár egy korábbi ítélet végre nem hajtásával összefüggésben – új körülményekre hivatkozva terjesztenek elő a korábbi ítélet által el nem bírált panaszokat. Ez volt a helyzet a *Bochan (no. 2)* ügyben, és a Bíróság a *Rózsa-ügyben* is megvizsgálta, hogy fennáll-e hasonló körülmény. Arra a megállapításra jutott azonban, hogy a kérelmezők a jelen esetben nem hivat-

2 *Rózsa v. Hungary* (dec.), no. 53815/11, 7 April 2015.

3 *Ferenc Rózsa and István Rózsa v. Hungary*, no. 30789/05, 28 April 2009.

koztak semmiféle új – az eredeti eljárástól független – egyezményesértő körülményre, így arra sem, hogy a perújítási eljárás bármely mozzanata perjogi szempontból tisztességtelen lett volna; pusztán az eljárás kimenetelét kifogásolták. Erre tekintettel úgy találta, hogy a kérelemre annak tartalmánál fogva (*ratione materiae*) nem terjed ki az Egyezmény hatálya, s azt összességében elfogadhatatlannak nyilvánította. Megjegyezte mindazonáltal, hogy a döntés nem kívánja kisebbiteni annak a kívánalomnak a fontosságát, hogy a hazai eljárások tisztességtelensége esetén álljon rendelkezésre valamiféle eljárásjogi út az ügy újbóli megvizsgálására. Az ilyen eljárási lehetőségek megléte vagy éppenséggel hiánya fontos tényező az ítélet-végrehajtás megfelelőségének vizsgálatakor, és jelzi az érintett állam elkötelezettségét az Egyezmény és annak esetjoga irányában. A konkrét esetben azonban az új egyezményesértésre vonatkozó előadás hiányában a kérelmet el kellett utasítani.

Magyar vonatkozású fejlemény továbbá, hogy 2015. június 1-jén véglegessé vált a dohánytermék-értékesítési jogosultság elvonásával kapcsolatos *Vékony-ügyben*⁴ hozott ítélet (lásd az Acta Humana 2015/1. számát), miután a Nagykamara ötfős kollégiuma nem adott helyt a Nagykamara elé terjesztés iránti kérelemnek, amelyet egyébként a maga részéről mind a panaszos, mind pedig a kormány benyújtott. A *Nagy Béláné* rokkantsági ellátásának megvonásával kapcsolatos ügyben⁵ azonban a Nagykamara ötfős kollégiuma ugyanaznap helyt adott a kormány felterjesztési kérelmének. Ugyancsak a Nagykamara elé került a *Magyar Helsinki Bizottság* ügye,⁶ mégpedig amiatt, mert az illetékes kamara úgy döntött, hogy átadja hatáskörét a Nagykamarának, s ezt a felek egyike sem ellenezte. Ez utóbbi ügy a Magyar Helsinki Bizottság által a kirendelt védői rendszer működésének felméréshez igényelt közérdekű adatokhoz való hozzáféréssel kapcsolatos: a Bizottság az adatigénylést elutasító kúriai ítéletet követően fordult a strasbourgi Bírósághoz, az Egyezmény 10. cikkének megsértését állítva.⁷

Más államokat érintő fontosabb ügyek

Az élethez való jog

Rendkívül kényes kérdéseket érintett a *Lambert-ügy*,⁸ amelyben a Bíróságnak arról kellett döntenie, hogy összeegyeztethető-e az Egyezménnyel a francia Államtanács ítélete, amely jogszerűnek találta egy vegetatív állapotú beteg ellátásának beszüntetését.

A tényállás szerint az 1976-ban született Vincent Lambert 2008-ban egy közlekedési balesetben súlyos fejsérülést szenvedett, aminek következtében valamennyi végtagjára lebénult és teljesen kiszolgáltatott állapotba került. Bár nincsen az élet-

4 *Vékony v. Hungary*, no. 65681/13, 13 January 2015.

5 *Béláné Nagy v. Hungary*, no. 53080/13.

6 *Magyar Helsinki Bizottság v. Hungary*, no. 18030/11.

7 Részletesebben lásd: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115547>

8 *Lambert and Others v. France* [GC], no. 46043/14, 5 June 2015.

funkciókat támogató gépre kapcsolva, gyomorszondán keresztüli táplálásra és folyadék-utánpótlásra szorul. 2011-ben állapotát „minimálisnál kissé jobban tudatánál lévőnek” minősítették, de sikertelenül próbáltak vele kommunikációs kódrendszert kialakítani.

Mivel gondozói 2012-ben olyan jeleket tapasztaltak, amelyek alapján úgy érezték, hogy Vincent Lambert ellenáll a mindennapi ellátásnak, 2013 elején az orvosi csapat kezdeményezte az ún. Leonetti-törvény szerinti kollektív eljárás lefolytatását. Az erre vonatkozó szabályok szerint az orvosnak mindenkor arra kell törekednie, hogy a beteg szenvedését az állapotának leginkább megfelelő módon csökkentse és neki lelki támogatást nyújtson; tartózkodnia kell viszont a túlbuzgó terápiás ellátásoktól, az ún. indokolatlan terápiás makacsságtól (*unreasonable obstinacy*), ezért dönthet úgy, hogy nem biztosítja tovább azokat az ellátásokat, amelyek sürgősségűnek vagy aránytalanoknak tűnnek; vagy amelyek egyetlen célja vagy eredménye az élet művi fenntartása. Amennyiben megítélése szerint ilyen helyzet állna elő, és a kezelőorvos arra hajlana, hogy az ellátást korlátozni kell vagy meg kell szüntetni, előzetesen konzultálnia kell a beteg gondozóival, továbbá ki kell kérnie legalább egy, vele hierarchikus viszonyban nem álló másik orvos indokolt véleményét. Amennyiben bármelyikük szükségesnek látja, további konzultánst kell bevonni a döntési folyamatba. A döntés meghozatalánál figyelembe kell venni a beteg korábban kinyilvánított akaratát, amennyiben a beteg ún. bizalmi személyt jelölt nyilatkozatképtelensége esetére, úgy ennek a személynek a meglátásait, valamint a beteg családjának és a hozzá közel álló személyeknek az álláspontját.

Dr. Karinger, Vincent Lambert kezelőorvosa a beteg feleségével, Rachel Lambert-rel egyeztetve úgy döntött, hogy 2013. április 10-étől megvonja a betegről az ételmezt és csökkenti a folyadékellátását.

2013. május 9-én Vincent Lambert szülei, féltestvére és nővére (az ügy kérelmezői) – tudomást szerezve az ellátás korlátozásáról – a Châlons-en-Champagne-i Közigazgatási Bírósághoz fordultak, kérve a teljes körű ellátás visszaállításának ideiglenes intézkedéssel történő elrendelését. 2013. május 11-én a bíróság helyt adott az ideiglenes intézkedés iránti kérelemnek.

2013 szeptemberében Karinger doktor újabb kollektív eljárást kezdeményezett. Ennek során hat orvossal konzultált, közülük három nem az érintett kórházban dolgozott. Két találkozózt hívott össze a családdal, amelyeken a beteg felesége és nyolc testvére közül hatan a katéteres táplálás és folyadékellátás megszüntetése mellett voltak, a kérelmezők (Vincent Lambert szülei és a másik két említett testvér) pedig az ellátás fenntartása mellett érveltek. 2013 decemberében a kezelőorvos a gondozói csapat valamennyi orvosát és szinte az összes ápolóját összehívta. Ő és öt másik orvos az ellátás megszüntetése mellett voltak. A kollektív eljárás során beszerzett vélemények alapján 2014. január 11-én azt az indokolással ellátott döntést ismertette a családdal, hogy január 13-ától szándékában áll megszüntetni az ellátást, mivel Vincent Lambert visszafordíthatatlan agykárosodást szenvedett, és további ellátása terápiás túlbuzgóság lenne.

2014. január 13-án a kérelmezők újból ideiglenes intézkedés iránti kérelemmel fordultak a Châlons-en-Champagne-i Közigazgatási Bírósághoz. A bíróság 2014. január 16-án elrendelte a kezelőorvosi döntés végrehajtásának felfüggesztését. 2014. január 31-án Rachel Lambert, Vincent Lambert egyik unokaöccse és a reimsi egyetemi kórház a határozat ellen az Államtanács ideiglenes intézkedések ügyében eljáró bírójához fellebbezett. Ez utóbbi az ügyet az Államtanács teljes ülése elé utalta, amely 2013. február 13-án tárgyalást tartott, a rákövetkező napon pedig határozatot hozott az ügyben. Ebben megállapította, hogy a Leonetti-törvény alkalmazandó Vincent Lambert ügyében, és hogy a táplálás és folyadék-utánpótlás olyan ellátásoknak minősülnek, amelyek indokolatlan terápiás makacsság esetén leállíthatóak. Annak vizsgálatához, hogy az ellátás leállításának feltételei fennállnak-e, a neurológia területén kiemelkedő jártassággal rendelkező igazságügyi orvosszakértők véleményének beszerzését rendelte el, és felhívta a Nemzeti Orvosi Akadémiát, a Nemzeti Etikai Tanácsadó Bizottságot, a Nemzeti Orvosi Tanácsot és Jean Leonettit, a nevét viselő törvény előterjesztőjét, hogy nyújtsanak be írásbeli észrevételeket a terápiás túlbuzgóság vagy indokolatlan makacsság és az élet művi fenntartása törvényi fogalmainak tisztázása érdekében. Az Államtanács mindemellett elutasította a kérelmezők azon indítványát, hogy engedélyezze Vincent Lambert erre szakosodott ápolási intézménybe történő átszállítását.

A szakértői vélemény és észrevételek kézhezvétele után az Államtanács 2014. június 24-én hozott az ügyben ítéletet. Megállapította: az, hogy valaki visszafordíthatatlanul elveszti az öntudatát vagy autonómiáját, ezért mesterséges táplálásra és hidratációra szorul, önmagában még nem minősül olyan helyzetnek, amelyben az ellátás folytatása terápiás túlbuzgóságnak lenne tekinthető. Azt, hogy az ellátás leállításának feltételei bekövetkeztek-e, a kezelőorvosnak az adott helyzet valamennyi orvosi és nem orvosi jellegű körülményét egyedileg mérlegelve és a beteg által esetleg korábban kinyilvánított kívánságok figyelembevételével kell megállapítania. Ahol a beteg szándéka nem deríthető fel, ott nem lehet azt vélelmezni, hogy elutasítaná az őt életben tartó ellátásokat.

A konkrét eset körülményeit vizsgálva úgy találta, hogy a Karinger doktor által kezdeményezett kollektív eljárás teljesen szabályos volt, és az Államtanács előtti eljárásban beszerzett szakértői vélemények alátámasztották a korábban felállított diagnózist. Kifejtette, hogy a szakértők megállapítása szerint Vincent Lambert állapota 2011 óta leromlott, már csak vegetatívnak minősíthető; a végtagok bénulásán túl nyelési nehézség, valamint súlyos, kiterjedt és visszafordíthatatlan agykárosodás áll fenn nála. Bár továbbra is képes bizonyos reakciókra a neki nyújtott ellátás és egyes környezeti ingerek kapcsán, a vizsgálatok alapján ezek teljességgel tudattalan cselekvéseknek tűnnek. Figyelemmel Rachel Lambert és a beteg egyik bátyja által tett tanúvallomásokra, amelyek szerint a korábban ápolóként dolgozó Vincent Lambert számos alkalommal hangot adott annak a kívánságának, hogy nem szeretné, ha művileg lenne életben tartva a teljes elesettség és kiszolgáltatottság állapotában, az Államtanács arra a következtetésre jutott, hogy Karinger doktor helyesen értelmezte a betegnek a

baleset előtt kifejtett szándékát. Minden körülményt egybevetve az Államtanács ki-
mondta, hogy nem jogszerűtlen Vincent Lambert ellátásának leállítása.

A kérelmezők ezt követően a Bírósághoz fordultak, arra hivatkozva, hogy az ellá-
tás (a táplálék- és folyadék-utánpótlás) megvonásával a francia állam megsértené az
Egyezmény 2. cikkéből fakadó követelményeket, továbbá a 3. cikk értelmében kínzást
is megvalósítana. Álláspontjuk szerint már a fizioterápia és a nyelési reflex visszaál-
lítására irányuló terápia 2012 októberében történt beszüntetése is kínzást valósított
meg, az ellátás megvonása pedig a felsorolt cikkeken túl sértené Vincent Lambert-nek
a 8. cikk által védelt testi integritását is. Az Egyezmény 6. cikkének sérelmét is
állították, abban a vonatkozásban, hogy a 2014. január 11-i döntést meghozó kez-
előorvos nem járt el pártatlanul, hiszen korábban ugyanő ugyanilyen tartalmú dön-
tést hozott; továbbá az Államtanács előtti szakértői vélemények elkészítése nem telje-
sen kontradiktórius módon történt.

A kérelmezők a Bíróságtól ideiglenes intézkedés alkalmazását kérték, amely kérel-
müknek a Bíróság helyt is adott, és felszólította a francia kormányt, hogy az eljárás
befejeztéig tartózkodjon az Államtanács határozatának végrehajtásától. Az ügyet ezt
követően elsőbbséggel tárgyalták, mégpedig – mivel az illetékes Kamara lemondott a
hatásköréről a Nagykamara javára – ez utóbbi testület előtt.

Mivel a kérelmezők Vincent Lambert nevében kívántak fellépni, a Bíróság elsőként
ennek a lehetőségét, a kérelmezők képviseleti jogosultságát vizsgálta. Az irányadó
ítélkezési gyakorlatból azt a következtetést szűrte le, hogy harmadik személy erre vo-
natkozó külön meghatalmazás hiányában akkor léphet fel egy jogsértés – elesettsége
miatt a jogai védelmére képtelen – közvetlen áldozata nevében, ha egyébként fennáll-
na annak a veszélye, hogy a közvetlen áldozat nem részesül hatékony jogvédelemben,
és ha a kérelmező és az áldozat között nem áll fenn érdekütközés.

Mivel a Bíróság esetjoga szerint az élethez való jogot érintő ügyekben a közvetlen
áldozat hozzátartozói is saját jogon fordulhatnak a Bírósághoz, a jelen ügyben nem
állt fenn annak a veszélye, hogy ebben a tekintetben Vincent Lambert jogvédelem
nélkül marad. Ami a második feltételt illeti, a Bíróság az Államtanács megállapításaira
támaszkodva (amelyek értelmében a kezelőorvos megalapozottan jutott arra az állás-
pontra, hogy Vincent Lambert nem kívánna ilyen körülmények között vegetálni) nem
találta megállapíthatónak a kérelmezők és a közvetlen áldozat közötti érdekegyezést.
Ezért elutasította, hogy a kérelmezők a 2., 3. és 8. cikk alatti panaszok kapcsán Vincent
Lambert nevében és képviseletében járjanak el.

Ügyszintén elutasította a Bíróság Rachel Lambert arra vonatkozó kérelmét, hogy
beavatkozóként képviselhesse férjét az eljárásban, ugyanis a beavatkozó számára az
eljárási szabályok nem teszik lehetővé hasonló képviseleti jog gyakorlását.

A fentiek ellenére a Bíróság hangsúlyozta, hogy az ügy valamennyi vonatkozását
érdemben vizsgálja, a kérelmezők által saját jogon (tehát nem Vincent Lambert kép-
viseletében) érvényesített 2. cikk alatti panasz alapján.

A befogadhatóság körében a Bíróság rámutatott, hogy bár Vincent Lambert élet-
ben van, az ellátás megvonása rövid időn belül bizonyosan a halálához vezetne, ezért
az ügy vizsgálható a 2. cikk alatt.

Ami az ügy érdemét illeti, a 2. cikk egyrészt tilalmazza az élet szándékos kioltását, másrészt viszont az állam kötelezettségévé teszi, hogy tegye meg a megfelelő lépéseket a joghatósága alá tartozó személyek életének védelme érdekében. A Bíróság mind az említett tartózkodási (negatív), mind pedig a tevőleges (pozitív) kötelezettségek szempontjából megvizsgálta az ügyet.

Az élettől való szándékos megfosztás tilalma körében rámutatott, hogy a kérelmezők és a kormány között nem volt vita abban: a kezelés indokolatlan folytatásának mellőzése (amely pusztán megengedi a betegség természetes lefolyását és a végül a halál bekövetkeztét) különbözik az élet szándékos kioltásának és a halálba segítésnek az esetkörétől. Bár a kérelmezők azzal érveltek, hogy az adott esetben nincs szó terápiás túlbuzgóságról, s a kezelés indokolatlan esetben történő leállításának feltételei nem állnak fenn, így az ügy tárgya az élettől való szándékos megfosztás, a Bíróság ezt az érvelést nem fogadta el. Arra az álláspontra helyezkedett, hogy mivel a francia jogszabályok mind az eutanáziát, mind a támogatott öngyilkosságot tilalmazzák, az adott ügy nem veti fel az élet szándékos kioltásától való tartózkodás állami kötelezettségének megsértését; azt kizárólag az állam tevőleges kötelezettségeinek teljesítése szempontjából kell vizsgálni.

A Bíróság hangsúlyozta, hogy megítélése szerint az előtte fekvő eset nem eutanáziával, hanem életfenntartó kezelés leállításával kapcsolatos, s azonos tényállású ügyben még soha nem kellett határoznia. Mindazonáltal az Egyezmény esetjogának korábbi, hasonló kérdéseket érintő ügyeit áttekintve – és leszögezve, hogy hasonló esetben a 2. cikk vizsgálata során a 8. cikk követelményeire is tekintettel kell lenni – felállított egy szempontrendszert, amelynek mentén az ügy elemzését lefolytatta. Ezek a szempontok a következők voltak: egyrészt vizsgálni kellett, hogy nemzeti szinten létezik-e a 2. cikk követelményeinek megfelelő jogszabályi háttér és a gyakorlatot meghatározó szempontrendszer. Másrészt arról kellett meggyőződni, hogy figyelembe vették-e az érintett személy korábban kifejezett kívánságát, valamint a hozzá közel állók személyek és az egészségügyi személyzet meglátásait. A harmadik vizsgálandó szempont pedig az volt, hogy amennyiben kétség merül fel arra vonatkozóan, hogy milyen megoldás állna leginkább a beteg érdekében, úgy van-e lehetőség ebben a kérdésben bírósághoz fordulni.

A Bíróság által elvégzett jogösszehasonlító elemzés azt mutatta, hogy bár az Egyezményben részes államok többségében lehetséges az életfenntartó kezelések megvonása, még sincs teljes egyetértés ebben a kérdésben. Abban azonban teljesnek mutatkozott az összhang, hogy a beteg kívánságának rendkívül nagy jelentőséget kell tulajdonítani bármilyen, az ellátását érintő döntéshozatal során. Mindebből a Bíróság azt a következtetést vonta le, hogy az államokat megilleti bizonyos mérlegelési mozgástér mind az életfenntartó kezelések megvonhatósága kérdésében, mind pedig abban a tekintetben, hogy milyen szempontok mentén próbálnak meg egyensúlyt teremteni az élethez való jog és az egyén integritása, a magánéletét érintő döntések meghozatalához való joga között.

A fent említett szempontrendszer első elemét vizsgálva a Bíróság rámutatott, hogy bár a francia egészségügyi törvény vonatkozó rendelkezéseit a jelen ügyet megelő-

zően még egy bíróságnak sem kellett értelmeznie, az értelmezés feladatát – amely a bíróságok működésének elválaszthatatlan eleme – az Államtanács elvégezte. A jogszabályszöveg, az annak parlamenti előkészítése során keletkezett dokumentumok és az államtanácsi eljárás során benyújtott észrevételek alapján megállapította egyrészt, hogy az ellátás megvonásával kapcsolatos rendelkezések hatálya az egészségügyi rendszer valamennyi használójára kiterjed, nem csak az életvégi szituációban lévő betegekre. A „kezelés” fogalmának elemzése kapcsán arra jutott, hogy abba beletartozik minden olyan cselekvés, amellyel a beteg életfunkcióit művi módon fenntartják – ideértve tehát a művi táplálást és a folyadék-utánpótlást is. Az „indokolatlan terápiás makacsság” fogalma kapcsán pedig kifejtette, hogy a kezelőorvosnak a szempontok milyen körét kell megvizsgálnia, és lefektetett két garanciális szabályt is: az egyik, hogy ha valaki visszafordíthatatlanul elveszti az öntudatát vagy autonómiáját, és ezért mesterséges táplálásra és hidratációra szorul, ez önmagában még nem minősül olyan helyzetnek, amelyben az ellátás folytatása terápiás túlbuzgóságnak lenne tekinthető; a másik pedig, hogy ahol a beteg szándéka nem deríthető fel, ott nem lehet azt vélelmezni, hogy elutasítaná az őt életben tartó ellátásokat. A Bíróság mindezekre tekintettel összességében úgy ítélte meg, hogy a nemzeti szabályozás – az Államtanács által nyújtott értelmezést is figyelembe véve – kellően világos és precíz, alkalmas arra, hogy biztosítsa a betegek élethez való jogának érvényesülését.

A döntéshozatali eljárásról – amelynek kialakítása állami hatáskörbe eső kérdés – a Bíróság megállapította, hogy az kellőképpen hosszú és részletekbe menően alapos volt, minden elemében felülmúlta a jogszabályi követelmények szintjét. Ezért, bár a kérelmezők az eljárás kimenetelével nem értettek egyet, az mégis kielégítette az Egyezmény 2. cikkének követelményeit.

A jogorvoslat rendelkezésre állása kapcsán a Bíróság kiemelte, hogy az ügyet a hazai bíróságok mélyrehatóan elemezték, az eljárás során részletesen kifejtésre kerülhetett valamennyi álláspont, minden szempont gondos mérlegelés tárgya volt, figyelemmel a beszerzett alapos orvosszakértői jelentésre és a magas rangú orvosi és etikai testületektől származó észrevételekre is. Külön hangsúlyozta, hogy az Államtanács részletesen elemezte a vonatkozó hazai jogszabályoknak az Egyezménnyel való összeegyeztethetőségét.

Összességében a Bíróság arra a végkövetkeztetésre jutott, hogy az ügyben – amelynek rendkívüli fontosságával és komplex orvosi, jogi és etikai kérdéseket felvető mivoltával mélységesen tisztában van – elsősorban a hazai hatóságokat terhelte az a feladat, hogy megállapítsák: a hazai jogszabályokkal és az Egyezménnyel összhangban áll-e az ellátás megszüntetése, s hogy felderítsék a beteg vélhető akaratát. A Bíróság szerepe mindössze abban állt, hogy meggyőződjék róla: a hazai hatóságok eleget tettek-e az Egyezmény 2. cikkéből fakadó tevőleges kötelezettségeiknek. A fenti szempontok alapján ezt a kérdést igenlően válaszolta meg, így (tizenkettő szavazattal öt ellenében) nem állapított meg egyezményesértést. A Bíróság nem tartotta szükségesnek, hogy a kérelmezők 8. cikk alatti panaszáról külön állást foglaljon, a 6. cikkre hivatkozással előterjesztett panaszt pedig megalapozatlannak találta.

Az ítélethez Hajiyev, Šikuta, Tsotsoria, De Gaetano és Gričco bírák szenvedélyes hangvételű különvéleményt fűztek. Álláspontjuk szerint a finom jogi elhatárolások megtétele és „hajszalák elhasogatása” után az ügy lényege mégiscsak az, hogy egy súlyosan sérült személyt, aki jelen állapotában képtelen az akaratnyilvánításra, néhány megkérdőjelezhető feltételezés alapján megfosztanak az élethez alapvetően szükséges élelemtől és víztől.

Miután hangot adtak azon véleményüknek, hogy a kérelmezőket megillette volna a közvetlenül érintett Vincent Lambert nevében való fellépés joga (hiszen a 2. cikk alatt érdekütközésről nem lehet szó, az legfeljebb csak akkor merülhetne fel, ha az önrendelkezéshez való jog lenne az ügy tárgya), a különvélemény aláírói leszögezték, hogy álláspontjuk szerint is van fogalmi különbség az eutanázia és az ellátás visszautasítása között, s ha Vincent Lambert félreérthetetlenül és minden kétséget kizáróan kinyilvánította volna azon akaratát, hogy nem kíván hasonló körülmények között vegetálni, nem lenne ellenvetésük az ellátás megszüntetésével szemben – hasonló helyzetben ugyanis győzedelmeskedhet az emberi méltóság és szabadság tisztelete az állam életvédelmi kötelezettségével szemben.

A jelen ügyben azonban véleményük szerint korántsem ilyen helyzetről van szó. Tényként állapítható meg, hogy – bár tartósan vegetatív állapotban van – Vincent Lambert nem agyhalott, segítség nélkül lélegzik és működik az emésztése. Él és megfelelően gondoskodnak róla. Nincs bizonyíték arra, hogy – a helyzetben evidensen benne rejlő kényelmetlenségen túlmenően – szenvedne, s a szondán keresztüli táplálás csak minimálisan invazív, fájdalommentes és a hozzátartozók által is nyújtható ellátást jelent. Ennek kapcsán felidézük, hogy 2012 szeptemberében Karinger doktor még engedélyezte a kérelmezőknek, hogy fiukat elvigyék egy hétvégi kirándulásra Dél-Franciaországba.

A különvélemény felhívja a figyelmet arra, hogy az adott ügyben nem volt biztos bizonyíték arra vonatkozóan, hogy mi (sőt, még arra sem, hogy mi volt) Vincent Lambert kívánsága. Az Államtanács ítélete a bírák álláspontja szerint hétköznapi beszélgetésekből levont következtetésekre épült, és nem vette figyelembe, hogy Vincent Lambert – holott maga is ápoló volt és tisztában volt az irányadó szabályozással – életében soha nem tett hasonló helyzetbe kerülése esetére előzetes nyilatkozatot, és nem jelölt olyan bizalmi személyt sem, aki helyette az egészségügyi törvény értelmében nyilatkozhatott volna. Ilyen súlyú kérdésekben csak a teljes bizonyosság lett volna elfogadható; korábbi beszélgetések során állítólagosan elhangzott kijelentések utólagos értelmezgetése nyilvánvalóan visszaélések veszélyét hordozza magában. Nézetük szerint az sem egyértelmű, hogy az ellátások visszautasításának állítólagos szándéka az ételtől és víztől való megfosztásra is kiterjedt-e. Sokatmondónak találták továbbá a kérelmezők azon észrevételét, amely szerint, ha Vincent Lambert valóban meg akart volna halni, nem élt volna túl 31 napot táplálék nélkül és mindössze napi 500 ml folyadékkal. A tapasztalat szerint a küzdelmet feladó hasonló állapotú betegek tíz napon belül meghalnak.

Ráadásul meglátásuk szerint a francia jogszabályi rendelkezés alapján a beteg kívánsága nem bír döntő erővel a kezelés megszüntetésének kérdésében, csak kiegészítő jelleggel jön számításba. A kezelés megszüntetésének három feltétele: a szükségtelenség, az aránytalanság, valamint az, hogy a beteg mesterségesen legyen életben tartva. Vincent Lambert viszont nincs végstádiumban, és ellátása csak annyiban mesterséges, amennyiben minden táplálás (így a cumisüvegből etetés vagy a kanállal étkezés is) az: a táplálék bevitele valamiféle eszközzel történik. A különvélemény megfogalmazói szerint ezért az adott helyzetben arra a kérdésre kellett volna választ keresni: a táplálás és hidratáció javára van-e egy személynek anélkül, hogy szükségtelen fájdalmat vagy szenvedést okozna vagy az erőforrásokat kirívó módon igénybe venné? Amennyiben a kérdésre a válasz igenlő, úgy az élet értéke miatt tevéleges kötelezettség áll fenn annak oltalmazására.

Bár a Bíróságnak nem feladata, hogy negyedfokú fórumként járjon el, a nemzeti bíróságok ítéleteit felülbírálva, de a szubszidiaritás elve a különvélemény szerzői szerint nem vihető el a végletekig – a Bíróságnak álláspontjuk szerint kritikával kellett volna viszonyulnia az Államtanács ítéletéhez, az ugyanis kritikátlanul tette magáévá Jean Leonettinek a törvény homályos rendelkezéseivel kapcsolatos értelmezését, és nem vizsgálta kellő mélységben az Egyezményvel való összhangot sem.

Mivel végső soron egy magatehetetlen, nem annyira terápiás kezelésben, mintsem egyszerű táplálásban és gondozásban részesülő személy a közeljövőben egyébként be nem következő halálának előidézéséről van szó, az ügy a különvélemény megfogalmazói szerint igenis az eutanázia kérdéséről szól. Az erre adott elégtelen válasz miatt az említett bírák szerint a Bíróság eljátszotta azt a jogát, hogy magát – a Bíróság fennállásának ötvenéves évfordulójára kiadott könyv címével élve – „Európa lelkiismeretének” nevezze.

Kényszermunka tilalma

A Görögország elleni *Chitos-ügy*⁹ – azontúl, hogy a Bíróság gyakorlatában meglehetősen ritkák az Egyezmény 4. cikkének megsértését megállapító ügyek – magyar szempontból is érdekes az Alaptörvény XI. cikkének (3) bekezdésén alapuló hallgatói szerződésekkel kapcsolatos áthallás okán. A kérelmező 18 éves korában felvételt nyert a hadsereg tiszti akadémiájára, és ennek keretében végezte el – ingyen – a hatéves orvosi egyetemet. Tanulmányai alatt a hadseregtől fizetést és szociális juttatásokat is kapott, az irányadó jogszabály szerint azonban a tanulmányi évek kétszeresének megfelelő ideig a hadseregben kellett volna szolgálnia. Az így adódó 12 éven felül további 5 évre kötelezte el magát, amikor később lehetőséget kapott egy ötéves aneszteziológusi szakorvosi képzésben való részvételre, a fentiekhez hasonló keretek között. 37 évesen azonban otthagytta a hivatásos katonai szolgálatot, emiatt meg kellett térítenie – a le nem dolgozott, még hátralévő kilenc évvel arányosan – képzésének költségeit, ösz-

9 *Chitos v. Greece*, no. 51637/12, 4 June 2015.

szesen mintegy 107 000 eurót. A határozat ellen jogorvoslással élt a számvevőszéknél, amely annak végrehajtását fel is függesztette. Az adóhatóság viszont az összeg azonnali megfizetését követelte, és a késedelmi kamatok által jelentett fenyegetés miatt a kérelmező az összeget be is fizette. A számvevőszék később a kérelmezőtől ledolgozni követelt évek számát helyesen kiszámítotttnak találta, a megváltási összeget azonban mintegy 50 000 euróra csökkentette. A különbözeti összeget a kérelmezőnek visszatérítették, aki azonban az Egyezmény 4. cikkének megsértésére hivatkozva panaszt terjesztett elő a Bíróságnál.

A Bíróságnak előljáróban azt kellett megvizsgálnia – s ez volt a legelső ügy, amelyben ezzel a kérdéssel foglalkozott –, hogy a 4. cikk (3) bekezdésének b) pontja, amely nem tekinti kényszer- vagy kötelező munkának a katonai jellegű szolgálatot, alkalmazandó-e a kérelmező ügyében. Eltérve az Emberi Jogok Európai Bizottságának még egy 1968-as ügyben¹⁰ elfoglalt álláspontjától, arra a megállapításra jutott, hogy a 4. cikk alkalmazása szempontjából a katonai jellegű szolgálat fogalmát szűken kell értelmezni, s az csak a sorkatonai szolgálatot fedi le, a hivatásos katonai szolgálati jogviszonyra nem vonatkozik.

Ezt követően a Bíróság a 4. cikk (2) bekezdése értelmében azt vizsgálta, hogy a kérelmező a szóban forgó munkát önszántából, az azzal járó feltételek tudatában vállalta-e, és hogy az abból történő idő előtti kilépésére vonatkozó döntését befolyásolhatta, megváltoztathatta volna-e valamilyen büntetéssel történő fenyegetés.

A Bíróság megállapította, hogy a tanulmányok fejében kötelezően ledolgozandó évek számának előírása és az idő előtt felmondást kompenzálандó fizetési kötelezettség legitim volt, és sem az évek száma, sem a fizetési kötelezettség mértéke önmagában nem borította fel az egyén és a közösség érdeke közötti egyensúlyt. Az a tény azonban, hogy az adóhatóság – szembemelve a határozat végrehajtását felfüggesztő bírósági döntésekkel – a hátralékos összeg azonnali megfizetését követelte, aránytalan teherként sújtotta a panaszost, és pusztán emiatt a körülmény miatt bekövetkezett a 4. cikk sérelme.

Szabadsághoz és biztonsághoz való jog

A *Magee-ügy*¹¹ panaszosait egy rendőrtiszt meggyilkolásának gyanújával tartóztatták le. Az illetékes bíró – eleget téve az irányadó, terrorizmusellenes északír jogszabálynak, amely szerint az annak hatálya alá elő letartóztatottat 28 napig lehet vádemelés nélkül fogva tartani, de a fogva tartás jogszerűségét először 48 órán belül, majd 7 naponta vizsgálni kell – az őrizetbe vételtől számított 48 órán belül felülvizsgálta a letartóztatás jogszerűségét, és további 5 napra meghosszabbította annak időtartamát (további kihallgatások és szakértői vizsgálatok foganatosítása végett). Később még egy hosszabbításra került sor, és a kérelmezőket 12 nap után vádemelés nélkül szabadon bocsátották.

10 *W.X.Y. and Z. v. the United Kingdom*, nos. 3435/67, 3436/67, 3437/67 and 3438/67, 19 July 1968.

11 *Magee and Others v. United Kingdom*, nos. 26289/12, 29062/12 and 29891/12, 12 May 2015.

Az ügy abból a szempontból érdemel figyelmet, hogy a Bíróság részletes áttekintést adott az 5. cikk (3) bekezdéséhez fűződő ítélkezési gyakorlatról és irányadó elemzési szempontokról, mind a letartóztatást közvetlenül követő első időszak, mind a tárgyalás folyamatban léte alatt fenntartott későbbi előzetes letartóztatás vonatkozásában.

Az első időszak kapcsán az Egyezmény említett rendelkezése a Bíróság értelmezésében azt kívánja meg, hogy az őrizetbe vett személyt haladéktalanul olyan bíró vagy más tisztviselő elé állítsák, akinek hatáskörében áll felülvizsgálni a letartóztatás jogszerűségét és azt, hogy fennáll-e bűncselekmény elkövetésének ésszerű gyanúja, s aki – ha a két feltétel közül bármelyik nem teljesül – szabadlábra helyezheti az érintett személyt. A vizsgált ügyben lefolytatott eljárás megfelelt ennek a követelménynek.

Külön említést érdemel, hogy a Bíróság azt is leszögezte: az ítélkezési gyakorlat nem kívánja meg, hogy az első időszakban a bíró azt is vizsgálja, fennállnak-e az óvadék fejében történő feltételes szabadlábra helyezés (avagy, analógiával, az előzetes letartóztatásnál enyhébb kényszerintézkedés) elrendelésének feltételei. A szóban forgó ügyben a bírónak nem volt hatásköre ilyen határozat hozatalára, de a Bíróság szerint ez az előzetes letartóztatás kezdeti szakaszában nem is követelmény.

Tisztességes eljáráshoz való jog

A *Zavodnik-ügy*¹² a bírósági értesítésekkel, hirdetményekkel szemben támasztható követelmények rögzítése miatt érdemel említést. Egy fizetéseképtelenségi eljárás alatt álló cég korábbi alkalmazottja és egyben hitelezője fordult a Bírósághoz a 6. cikk megsértését állítva, mivel nem tudott részt venni a vagyonfelosztási tervet jóváhagyó bírósági tárgyaláson. Ugyanis, bár a bíróság a tárgyalás időpontjáról hirdető tábláján és a közlönyben is hirdetményt tettek közzé, ő egyikről sem szerzett időben tudomást. A tárgyalásról nem értesülvén az ott hozott döntés elleni fellebbezési határidőből is kifutott.

Bár a Bíróság leszögezte, hogy az Egyezmény 6. cikke nem ír elő meghatározott, általánosan követendő módot a bírósági iratok kézbesítésére, a bírósághoz való fordulás jogával összefüggésben mégis vizsgálni kell, hogy megfelelő egyensúlyt sikerült-e találni az adott ügyben az igazságszolgáltatás hatékonyságához fűződő érdek és a kérelmező egyéni érdeke között.

Az ügy sajátos körülményeire tekintettel úgy találta, hogy ez az egyensúly nem jött létre, a kérelmezőnek nem biztosítottak „tisztességes lehetőséget” a tárgyalásról való tudomásszerzésre. Az eljárás megelőzőleg ugyanis több mint nyolc éven át volt folyamatban, és a kérdéses időszakra már csak 19 hitelező maradt. A felszámolóbiztos a kérelmezőt külön biztosította arról, hogy az ügy bármilyen fejleményéről tájékoztatni fogja. Bár a vonatkozó jogszabály lehetővé tette volna, az eljáró bíróság a média útján nem tett közzé hirdetményt. A Bíróság életszerűtlennek találta azt az elvárást, hogy a kérelmezőnek a lakóhelyétől különböző városban lévő bíróság hirdető táblájának

12 *Zavodnik v. Slovenia*, no. 53723/13, 21 May 2015.

valamennyi hirdetményt rendszeresen figyelemmel kellett volna kísélnie vagy nyolc éven keresztül a közlöny valamennyi számát végig kellett volna böngésznie. Ráadásul a tárgyalás utáni fellebbezésre is csak viszonylag szűkre szabott idő, nyolc nap állt rendelkezésre. A döntés meghozatalakor a Bíróság figyelembe vette a kérelmező időkörét és számítógépes jártasságának, az internethez való hozzáféréseinek hiányát is.

Magánélet tiszteletben tartásához való jog

Az Egyezmény 8. cikke körében az *Y.-ügy*¹³ érdemel említést, amelyben a Bíróság egy szexuális erőszak miatti büntetőügyben az áldozat és az elkövető közötti szembesítés összefüggésében állapította meg, hogy az eljáró bíróság nem biztosított kellő egyensúlyt a felek jogai között. Az ügyben az áldozat vallomása volt az egyetlen közvetlen bizonyíték, és a bíróság lehetőséget adott arra, hogy az elkövető – a védelemhez való jogának érvényesítése érdekében – két tárgyaláson át keresztkérdéseket intézhessen az áldozathoz. A kérdések egy része azonban személyeskedő, megszegyenítő vádaskodásba fordult át, amelyet – figyelemmel a helyzetnek az áldozat számára traumatikus jellegére – a Bíróság szerint a tárgyalást vezető bírónak meg kellett volna akadályoznia, jobban kellett volna óvnia az áldozat személyi integritását. Ráadásul az eljáró bíróság a kirendelt szakértő számára is engedte, hogy a tárgyaláson a feladatával össze nem függő témakörben az áldozatot kérdőre vonja, vádló jellegű kérdéseket szegezzen neki. Mindez megvalósította az Egyezmény 8. cikkének sérelmét.

Fellebbezéshez való jog büntetőügyekben

A *Yakovenko-ügy*¹⁴ volt az első, amelyben a Bíróságnak a szabadsághoz való jogot közvetlenül érintő fellebbezési eljárási szabályokat kellett megvizsgálnia. Az ügy tényállása szerint a panaszos ellen súlyos testi sértés miatt volt folyamatban büntetőeljárás, amelynek tartamára elrendelték az előzetes letartóztatását. Végül letöltendő börtönbüntetésre ítélték, az előzetes letartóztatásban töltött idő beszámításával azonban már csak három napot kellett volna ténylegesen letöltenie. Az elsőfokú bíróság úgymond megelőzőképpen a jogerőre emelkedésig vagy a másodfokú határozat meghozataláig meghosszabbította a fogva tartást. A kérelmező abba a helyzetbe került, hogy ha nem fellebbez, akkor az elsőfokú határozat jogerőre emelkedéséig csak 12 napot kell börtönben töltenie, ha azonban él e jogával, akkor bizonytalan ideig továbbra is rács mögött marad.

Mivel a kérelmező csak a szabadsága árán tudott volna élni a fellebbezés jogával, a Bíróság megítélése szerint ez a körülmény az elméletben meglévő jogot gyakorlatilag teljességgel kiüresítette, ezért megállapította a Hetedik Kiegészítő Jegyzőkönyv 2. cikkének sérelmét. Megállapította továbbá, hogy az elsőfokon kiszabott büntetés kitöltését követően a kérelmező fogva tartása már az 5. cikk (1) bekezdésébe ütközött.

¹³ *Y. v. Slovenia*, no. 41107/10, 28 May 2015.

¹⁴ *Ruslan Yakovenko v. Ukraine*, no. 5425/11, 4 June 2015.